

Agrarisme i gestió de la propietat al primer terç del segle XX. Un exemple significatiu: Jaume Maspons i Camarasa (1872-1934)

per Jordi Planas i Maresma

Introducció

Després de la crisi agrària de finals del segle XIX, els propietaris rurals es van haver d'adaptar a una situació radicalment nova. En primer lloc, perquè la crisi va representar un moment de ruptura en les pràctiques agrícoles tradicionals i en les relacions socials que aquestes pràctiques portaven associades; i també, perquè la crisi havia suposat el retorn al camp, després de molt de temps, dels conflictes generalitzats.¹ Cal afegir-hi que, després de la crisi, els propietaris podien percebre, de manera cada cop més evident, la supeditació del món rural al procés d'industrialització de la societat catalana.

La seva resposta davant d'aquesta situació fou, en un primer moment, la reivindicació a l'estat d'una major protecció per a l'agricultura; però més enllà d'aquesta actitud defensiva, els propietaris van veure la necessitat de recompondre les seves relacions en el si del món rural en el marc d'una actitud productivista. D'una banda, perquè la crisi havia obert un nou sistema de relacions que exigia produir més i més eficientment per a poder competir en els mercats interiors i exteriors, i també com una manera de diluir la conflictivitat social que s'havia començat a manifestar.

El moviment agrarista que es desvetllà a partir de finals del segle XIX és l'expressió més clara d'aquesta actitud dels propietaris rurals, els quals, adoptant una orientació pretesament interclassista, van aconseguir hegemonitzar una part important del moviment associatiu sorgit a partir de la crisi i reforçar així la seva posició en el si de la societat rural.

1. Vegeu Ramon GARRABOU, *La crisi agrària espanyola de finals del segle XIX: una etapa del desenvolupament del capitalisme*, «Recerques», núm. 5 (Barcelona, Curial, 1975); *Historiografia de la crisi: resultados y nuevas perspectivas*, dins *La crisis agraria de fines del siglo XIX* (Barcelona, Crítica, 1988); també, del mateix autor, *La conflictivitat pagesa a Catalunya i al País Valencià a l'època contemporània*, dins *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet* (Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1991).

Jaume Maspons i Camarasa fou un dels elements més actius en aquest moviment agrarista i un bon representant del discurs productivista dels propietaris catalans. En les pàgines que seguirem intentarem contrastar aquest discurs amb les realitzacions econòmiques de la gestió de la seva propietat, bo i posant de manifest les dificultats de la gran explotació agrícola en el primer terç del segle xx.

Jaume Maspons i el moviment agrarista

Jaume Maspons i Camarasa (1872 - 1934) fou l'hereu d'una família benestant de Granollers, descendent d'una antiga nissaga amb casa pairal a Santa Eulàlia de Ronçana (Vallès Oriental). El seu avi fou el primer soci de l'Institut Agrícola de Sant Isidre (IACSI) a la comarca² i organitzà la subdelegació que es creà a Granollers l'any 1853. L'Associació de Propietaris Rurals del Vallès, fundada l'any 1876 i que succeí la subdelegació del IACSI en l'organització dels propietaris comarcals, també va tenir en la família Maspons un dels seus punts. En fou un dels fundadors Pere Maspons i Cadafalch, el qual no tardaria a introduir-hi el seu fill primogènit Jaume. Sabem que l'any 1897 Jaume Maspons ja intervingué en una reunió dels contribuents de la comarca convocada per l'Associació de Propietaris «pera emprendre enèrgica campanya encaminada a lograr una radical modificació en sentit descentralitzador del actual sistema tributari, origen de grans abusos e immoralitats». ³ Aquest acte va precedir la reorganització de l'entitat, que acabaria donant lloc, l'any 1901, a la fundació de la Cambra Agrícola del Vallès.

Fou en aquesta darrera associació on Jaume Maspons començà a participar activament en el moviment agrarista: fundador i membre permanent de la seva Junta Directiva, dirigí la secció de Propaganda, especialment activa durant l'època de la constitució de l'entitat, i el butlletí mensual que publicà fins l'any 1914. Amb la fundació de la Cambra Agrícola, els dirigents de la vella Associació de Propietaris es proposaven «aixamplar la seva esfera d'acció per fer participants dels beneficis que's poden obtenir de l'associació a tots els elements agrícoles, desde'l més opulent hisendat al més sencill pagès, a fi y efecte de què, ab la aproximació y el contacte de todas las forsas profitosas de la comarca, se pogués constituir una sola entitat composta de milers de voluntats lligadas en una sola aspiració que la fes poderosa pera imposarse als atachs y contrarietats que sofreix l'agricultor, y que representés en tot lloch ahont fos convenient els interessos agraris de la nostra comarca». ⁴

2. Jaume Maspons i Vilardebò (1814 - 1864) fou nomenat soci corresponsal per la Comissió Directiva del IACSI el 31 de desembre de 1851.

3. Del telegrama d'adhesió al míting de contribuents de la Unió Catalanista. Sobre les relacions del catalanisme de finals del segle XIX i el moviment agrarista es pot veure l'estudi sobre la figura de Jaume Maspons de J. PLANAS, *Catalanisme i agrarisme. Jaume Maspons i Camarasa (1872 - 1934): Escrits polítics* (en premsa).

4. Memòria llegida pel secretari de la Comissió Organitzadora de la Cambra del Vallès en l'acte de constitució de l'entitat, citada a J. PLANAS, *Propietaris organitzats. Estudi de la Cambra Agrícola del Vallès (1901-1935)*, «Estudis de Granollers i del Vallès Oriental», 4 (Ajuntament de Granollers, 1991), p. 82.

Els propietaris, per tant, adoptaven una orientació interclassista, fent un front comú amb arrendataris, masovers i petits propietaris, als quals s'atrauria —segons Maspons— dotant l'associació d'un «caràcter eminentment pràctic», oferint uns serveis (l'adquisició en comú d'adobs, llavors i primeres matèries, crèdit a un mòdic interès, etc.), perquè els pagesos veiessin justificada, des del punt de vista de les seves necessitats, la seva adhesió. La Cambra Agrícola complia la doble missió de facilitar la integració capitalista de les explotacions agrícoles i de vincular corporativament i en un sentit vertical les diferents classes socials del camp, sense oblidar que per als propietaris la recuperació dels nivells d'ingressos reals característics del segle XIX era «un objectiu ineludible si es volien mantenir les tradicionals jerarquies agràries».⁵

Aquesta orientació *interclassista* dels propietaris catalans ja era manifesta des de finals dels anys 1880, quan el IACSI decidí crear la Unió Agrícola de Catalunya (1889); deu anys més tard, el IACSI va promoure la creació de la Federació Agrícola Catalana-Balear (FAC-B) amb l'objectiu d'englobar totes les cambres agrícoles i entitats rurals, que —en paraules de Jaume Maspons, un dels seus membres més actius i que en fou el secretari l'any 1907— es convertiria en «la Federació Agrícola més forta y la més ben organitzada d'Espanya».⁶ L'experiència de Maspons en la FAC-B i el fet d'ésser reconegut com «una persona molt coneguda dels problemes agrícoles»⁷ el constituïren un bon candidat per a ocupar la Secretaria General del IACSI, càrrec que exercí durant vint-i-cinc anys, fins a la seva mort l'any 1934.

Amb anterioritat, el IACSI només havia tingut un secretari funcionari, Andreu de Ferrán, fundador i «veritable braç i cervell de la corporació»⁸ des de 1853, any en què es féu càrrec de la Secretaria. Des de la seva mort, l'any 1903, exercí el càrrec de secretari un vocal de la Junta Directiva, però Manuel Reventós, aleshores president del IACSI, va voler donar un nou impuls a l'entitat reorganitzant la seva oficina principal i posà Maspons al capdavant. Aleshores, ell es trobava completament dedicat al periodisme, en el qual s'havia iniciat com a corresponsal de «La Renaixensa» (1894) i més tard com a redactor de «La Veu de Catalunya» (1897), periòdic en el qual dirigí la «Fulla Agrícola». El nou càrrec l'obligà a abandonar la seva activitat periodística, que es reduí a partir d'aleshores a les seves col·laboracions en revistes agrícoles especialitzades tals com «L'Art del Pagès», el «Calendari del Pagès», la «Revista del IACSI», o «Agricultura i Ramaderia», entre altres.

Succé el mateix amb la seva activitat política: després d'una etapa molt activa en els cercles catalanistes de finals del segle XIX,⁹ Maspons passà a concentrar

5. R. GARRABOU, J. PUJOL, J. COLOMÉ i E. SAGUER, *La crisi finisecular i la recomposició del món rural a Catalunya*, «Recerques», núm. 26 (Barcelona, Curial, 1992), p. 128.

6. *Triomf del pensament agrari català*, «L'Art del Pagès», núm. 888 (juny de 1909).

7. Jaume de RIBA, *Ha mort el nostre secretari general!*, «Revista del IACSI» (maig de 1934).

8. J. CAMPS i ARBOIX, *Història de l'agricultura catalana* (Barcelona, Ed. Tàber, 1969), p. 129.

9. Primer en el Centre Escolar Catalanista, que presidí l'any 1894-1895; també en la Unió Catalanista des de 1895, i de la qual fou membre de la Junta Permanent entre 1897 i 1899; finalment integrant-se en el projecte polític de la Lliga Regionalista. Vegeu J. PLANAS, *Catalanisme i agrarisme...*, op. cit., ps. 69-127.

totalment la seva activitat en el moviment agrarista i, sobretot, en la Secretaria General del IACSI. No obstant això, almenys fins l'any 1912, Maspons també va exercir el càrrec de director de la Càtedra Agrícola Pere Grau, que s'havia creat l'any 1906 dins dels Estudis Universitaris Catalans gràcies al patronatge de l'important exportador de vins Pere Grau Maristany i, també, de la Diputació de Barcelona. Les càtedres agrícoles ambulants eren una institució originària d'Itàlia a la darrereria del segle XIX,¹⁰ que tenien per objecte l'ensenyament agrari a través de conferències, cursets i demostracions pràctiques. A Catalunya, la Càtedra Pere Grau va tenir una activitat important fins que a la segona dècada del segle XX l'Escola Superior d'Agricultura va assumir aquestes activitats divulgadores.

L'absentisme dels propietaris i el discurs productivista

L'ensenyament agrícola i l'associacionisme eren les dues vies que servien per a promoure la renovació tècnica de l'agricultura. Els propietaris havien de protagonitzar aquesta renovació si volien mantenir la seva posició social i econòmica en el món rural, però això exigia una presència activa en el món rural i en la gestió de les explotacions. Aquests plantejaments, que ja eren discutits al IACSI des de mitjan segle XIX,¹¹ portaren a debatre la qüestió de l'absentisme. Jaume Maspons va participar en aquest debat i en féu la formulació més completa en la seva conferència *La despoblación del campo*, que pronuncià el 30 d'octubre de 1929 dins el Curs Internacional d'Agricultura organitzat en el marc de l'Exposició Universal.

L'èxode rural era —segons explicava Maspons— «*demostración patente del malestar que en el campo se siente, de la crisis profunda, permanente, de la Agricultura de nuestro país, más honda y más general que en ninguna otra rama de la actividad humana*». Entre les causes de la despoblació rural en subratlla una «*que casi comprende a todas, incluso las de orden social y morab*»: l'escassa retribució que oferia l'agricultura al capital i al treball. Segons Maspons, si s'exceptuaven algunes situacions molt específiques, la renda de les terres era pràcticament inamovible, i en els casos en què es produïa una elevació, l'augment continuava essent molt inferior al que experimentaven els altres sectors econòmics: «*Lo cual quiere decir que fincas o patrimonios rurales que han permitido vivir más o menos holgadamente a varias generaciones de propietarios no lo permiten hoy porqué proporcionalmente dan menos renta, si es que en realidad esta renta no es exactamente la misma que en el siglo pasado*». Aquesta situació no es podia solucionar amb la modernització dels conreus, perquè la capacitat productiva de l'agricultura tenia un límit que només es podia sobrepassar en casos molt excepcionals, al contrari del que succeïa amb la indústria i altres activitats econòmiques: «*El agricultor no puede aumentar el número de cosechas anuales, ni ensanchar la hacienda*;

10. Jaume Maspons s'havia interessat per aquestes entitats i l'any 1903 ja havia establert contacte amb la Càtedra de Ferrara, una de les primeres que fou creada a Itàlia l'any 1894, de la qual va rebre diverses informacions.

11. R. GARRABOU ET ALII, *La crisi finisecular...*, art. cit., ps. 113-114.

puede, sí, disminuir los gastos de explotación, aumentar el rendimiento, y aunque evidentemente así lo hace en general, no puede, sin embargo, forzar las leyes de la naturaleza, que esclavizan en absoluto a la agricultura.»

La situació dels treballadors del camp, fossin o no jornalers, era també clarament desavantatjosa en relació amb els treballadors urbans. La difusió que tenia el treball agrícola a temps parcial, que permetia gaudir, alhora, d'un salari procedent d'un ofici industrial, responia a aquesta situació. Però els salaris agrícoles no podrien augmentar mentre els productes de la terra no fossin més remunerats, i els propietaris seguirien abandonant les seves terres mentre el rendiment net del capital-terra no fos superior, mentre no s'alleugerís la càrrega impositiva i mentre no s'apliquessin bonificacions que fomentessin la conservació i la construcció de cases de pagès.

L'any 1901 Jaume Maspons ja plantejava la problemàtica de l'absentisme dels propietaris en termes similars: «El propietari no'n té prou de ser propietari: és aquesta una veritat amarguíssima, però indubitable. Generalment, el que no's resigna a fer la viu viu, acontentant-se en viure una vida modesteta y en deixar a sos fills una herència més migrada que la que va heredar de sos pares, té de sortir de casa seva y podrà estrellarse, però intentarà, com intenta molts cops, cercar en un centre més gran de població medis d'enfortir la seva situació econòmica.»¹²

L'associacionisme agrari com a resposta

Vivint a la seva finca, el propietari podria millorar considerablement la seva explotació, però això no seria suficient per a fer-la rendible si no anava acompanyat d'una reducció de les contribucions i d'una revalorització dels productes agraris que els fes més competitius. Segons Maspons, això només es podria aconseguir a través de l'associacionisme agrari: «L'associació té de ser el punt de partida pera restituir als propietaris a la seva casa de pagès. Per medi de l'associació, la classe agrícola tindrà respecte dels governs, que sols escoltan a qui se fa escoltar per forsa; per medi de l'associació s'obtindran milloras y reformas de caràcter econòmic, centres d'ensenyansa agrícola a la moderna, com en paysos estrangers; allavoras sortirà a compte el viure a fora.»¹³

Les associacions havien de proporcionar, doncs, la instrucció per a modernitzar les explotacions i, sobretot, la força per a constituir grups de pressió capaços de defensar els seus interessos i d'imposar mesures econòmiques que els fossin favorables. Però per a aconseguir aquesta influència calia donar un pas més, calia que els agricultors disposessin de representants polítics que els defensessin. Per això era indispensable la seva participació electoral i que aquesta participació es fes amb un «esperit de classe»: «El pagès [...] sols se cuida de conrear la terra, desitja y no ho logra comprar barato y desitja, y tampoch ho logra, vendre car. És que no hi posa els medis, és que no vol ferse càrrech de què

12. *Punt de partida*, «L'Art del Pagès», núm. 691 (març de 1901).

13. *Ibid.*

ha de ser *pagès* en totes las ocasions, lo mateix en dia feiner que'n dia de festa; lo mateix dintre sa llar, que'l dia en què la lley el convida a sortirne pera exercir el dret del sufragi. Què hi fa que'l pagès voti en dia d'eleccions, si no vota com a pagès y sí sols com a membre indefinit, sense caràcter social; com un altre qual-sevol individu del cos electoral.»¹⁴

El moviment agrarista havia de proporcionar aquest *esperit de classe*, és a dir havia de donar una cohesió als diferents sectors de la societat rural perquè actuessin com un sol bloc. Per això, des de principis del segle XX, el moviment agrarista impulsava un associacionisme mixt, de propietaris i pagesos, que neutralitzés les tensions socials al camp i afrontés els problemes del món rural com un tot. Aquesta funció *social* de l'associacionisme era ben present en el discurs agrarista de Jaume Maspons, el qual afirmava que «l'associació té de ser una rescosa formidable contra la onada turbulenta que s'engroixeix en els detritus de les grans ciutats, arribant algun cop a esquitxar determinades comarques rurals y jay del dia que acabés per ensenyorirsen! per què allavores les conseqüències serien molt més desastroses que'n el món industrial.»¹⁵

Segons Maspons, «precisament l'agricultor és l'element social que ab més facilitat pot realisar l'associació ideal, la constituïda per el capital y el treball, puig que propietaris, masovers y parcers poden acoblarse en una mateixa associació pera protegirse en sos comuns interessos sense violentar gens la naturalesa de les coses, sense que arribin may a posarse en pugna aspiracions y sentiments d'uns y altres».¹⁶ Però, alhora, destacava el paper preeminent que en aquestes associacions havien de tenir els propietaris, tot referint-se a unes paraules del bisbe Torras i Bages: «L'ofici de rich imposa moltes obligacions», atès que «l'ésser amo, o propietari, o capitalista és un ofici social, el més social de tots els oficis després del sacerdoti».¹⁷

Les dificultats que afectaven l'agricultura des de la crisi finisecular i la necessitat de modernitzar les explotacions per a fer-les viables econòmicament feren més urgent el moviment associatiu: «Si en altres èpoques era útil y necessària l'associació agrícola, més ho és en aquets temps de cultiu en gran escala, en què s'ha de fer aplicació de procediments complicats, fills dels avensos científichs, en què s'ha d'industrialisar l'art de la terra y s'ha de comerciejar ab els productes d'aquesta; circumstàncies que demanen el concurs d'intel·ligències, de capitals y d'activitats de tots els agricultors, grans y petits, d'una comarca o localitat. Per això és que entre'ls capdevaners del moviment agrícola català fa alguns anys que s'hi noten frisances pera emprendre un apostolat activíssim en pro de la constitució de sindicats y caixes rurals per totes les comarques, fent avensar aixís un pas més les associacions agrícoles actuals, ja ben nombroses.»¹⁸

14. *Els agricultors y las elecciones*, «L'Art del Pagès», núm. 740 (abril de 1903).

15. *Agremiació agrícola. Notes històriques* (Granollers 1906), p. 46. (Treball premiat en el certamen organitzat per la Delegació de la Cambra Agrícola del Vallès a Caldes de Montbui l'any 1905.)

16. *Ibid.*

17. De la pastoral *La pagesia cristiana* (31-III-1903), a la qual Jaume Maspons es refereix en diverses ocasions.

18. *Sindicats agrícols*, «La Veu de Catalunya» (12-X-1906).

El desenvolupament del capitalisme i la internacionalització de l'economia havien canviat totalment la situació de l'agricultura, tal com Maspons explicava al Sindicat de Santa Coloma de Farners l'any 1908: «Han passat aquells temps de vida pacífica y patriarcal que cada masia era centre productor y consumidor a la vegada, en què les terres pròpies subvenien a totes les necessitats pròpies. Les facilitats de comunicació fan que no solament nosaltres y productes poguem trasladarnos al poble vehí, a la capital de la comarca o de la regió, sinó també d'un cap de món a l'altre. Vol dir això que les lleys econòmiques de l'agricultura han canviat radicalment; que de les finques rústiques se n'han de treure molts productes y molta més renda que abans, que aquests productes estan subjectes a una competència extraordinària, competència no dintre una regió, ni dintre un estat, competència europea, mundial.»

Aquesta nova situació exigia essencialment produir més i millor i trobar mercats per a les produccions; segons Maspons, l'associacionisme agrari podia satisfer ambdues necessitats: «Ab l'associació se logra la instrucció suficient pera produir bé y barato, y si convé la suma de capitals, y se logra ferse forts pera lograr un estat legal dintre del que poder defensarse y ferse valer els drets»; i atribuïa el progrés agrícola d'altres nacions europees com Alemanya, Itàlia o Bèlgica a la seva dinàmica associativa, que els havia proporcionat els elements per a tecnificar les produccions i «un estat al seu servey, que no li és car»; però no oblidava destacar l'associacionisme (naturalment aquest associacionisme mixt) «com agent de moralisació y pacificació social».

*El patrimoni i la gestió de l'explotació*¹⁹

Can Maspons de la Vall es constituí a partir de la unió patrimonial de diversos masos, entre ells el Mas Pons, que va donar nom a la finca i a la família que durant molts segles dirigí la seva explotació. Com succeí en molts masos de la Catalunya central i septentrional, amb la transmissió hereditària de generació en generació i la devaluació dels censos i els lluïsmes que havien de pagar als detentors del domini directe, els Maspons consolidaren la seva explotació com una quasi-propietat, i conservaren i engrandiren el patrimoni per mitjà de la política matrimonial.²⁰

19. L'anàlisi de la comptabilitat de la finca de Can Maspons de la Vall fou presentada en la V Reunión del SEHA celebrada a Santiago de Compostel·la el 1992. Forma part d'una investigació col·lectiva sobre *La propietat de la terra i les formes d'explotació del treball pagès des de l'edat mitjana fins a l'actualitat*, subvencionada per la DGICYT, i és deutora dels consells, així com de la metodologia utilitzada per R. GARRABOU, E. SAGUER i P. SALA en *Formas de gestión patrimonial y evolución de la renta a partir del análisis de contabilidades agrarias: los patrimonios del marqués de Sentmenat en el Vallés y en Urgell (1820-1917)*, «Noticiario de Historia Agraria», núm. 5 (1993).

20. A finals del segle XVIII, el patrimoni dels Maspons incorporà els masos Bertran i Esmandia (de Corró de Munt i Cànoves, respectivament), que —segons Jaume Maspons— «junts podien donar tanta o més renda que el Maspons». Ambdós masos foren venuts l'any 1911 per cancel·lar els préstecs i les hipoteques que gravaven l'economia familiar des de finals del segle XIX.

Tot i així, durant el darrer quart del segle XIX nombrosos deutes (Jaume Maspons en pogué relacionar més de quaranta entre 1875 i 1908) van afectar el patrimoni fins a determinar-ne la descomposició. L'any 1913, quan Jaume Maspons i Camarasa es convertí, com a primogènit, en hereu universal de Can Maspons, es trobà encara amb un passiu per crèdits i hipoteques de 64.427 pessetes,²¹ que va haver d'afrontar amb la venda d'unes poques propietats que restaven. Va conservar el principal actiu (i únic a partir de 1920),²² la finca de Can Maspons de la Vall, però la va haver d'administrar sense disponibilitat de capital, en una situació que reduïa de manera important les possibilitats de la seva gestió. Aquesta circumstància fou segurament molt determinant per a l'evolució de la finca i s'haurà de tenir present en l'anàlisi de la comptabilitat que presentarem a continuació.

Can Maspons de la Vall era una propietat de més de cent hectàrees, la major part dedicades a explotació forestal, però també amb una extensió notable de vinyes i de terrenys de conreu:

Distribució de superfícies de Can Maspons de la Vall (1881):

	<u>Ha</u>
casa	0,12
era i erm immediat a la casa.	0,14
terrenys de conreu	11,54
oliverars.	2,18
alberedes	0,51
vinyes a parts.	15,81
vinyes a cens temporal.	4,30
terreny destinat a vinya	5,72
boscs	66,49
erms.	0,70
marges, torrents, camins i carretera provincial.	2,93
Total	110,44

Fonr. P. MASPONS, *Relación detallada de las superficies comprendidas en el plano del manso Maspons radicado en los términos de Santa Eulalia de Ronsana y de Caldas de Montbuy*, Arxiu de Can Maspons de la Vall (ACMV).

La finca fou explotada directament pels Maspons fins a l'any 1853, quan traslladaren la seva residència a Granollers i la deixaren en masoveria. En aquests anys centrals del segle XIX, abans d'abandonar la finca, van fer importants reformes en la casa i en les terres, fet que és indicatiu de la prosperitat que

21. Jaume Maspons també havia de pagar els drets de l'herència paterna a cadascun dels seus germans, amb els quals el passiu sumava un total de 93.573 pessetes, pràcticament el valor del seu principal actiu, la finca de Can Maspons de la Vall, valorada en 100.000 pessetes.

22. La fragmentació del patrimoni va culminar l'any 1920 amb la venda de la casa pairal de Granollers, valorada en unes 40.000 pessetes, al seu germà Pere, que havia fet fortuna a Amèrica.

vivien en aquest període. El trasllat a la capital comarcal obeïa, entre altres motius,²³ als avantatges en l'administració del patrimoni: «El menarse la finca de Santa Eulària no donava resultat, era millor donarla a masoveria; Granollers era centre del patrimoni, podense, aixís, regir més bé. [...] Desde aquí veurem fàcilment a masovers, compradors i tractans i podem anar en un dia a totes les propietats. [...] Convenia tenir una casa de pagès a Granollers; gran amb tots els accessoris, amb tocinos i mosso, animal i carro, que portessin llenya, arrepleguesin les parts de fruits i els censos i tinguesin ocupació en terres pròpies a anant a jornal. [...] El vi, portat aquí s'adinera més i lo mateix els demás fruits. Se pot viürer com a pagès; és aprop de la plassa i de la Església.»²⁴

Tot i que no tenim referències completes de l'explotació agrària de la finca fins a l'any 1913, algunes dades semblen indicar que durant molts anys la renda líquida tingué tendència a disminuir fins a l'any 1903 «en què entra un masover de bones condicions».²⁵ A part de «l'acció benèfica del masover», Maspons atribuïa aquest augment de la renda en els primers anys del segle XX a una intensificació i un perfeccionament dels conreus, a l'absència de pedregades, sequeres i malures d'importància i a l'augment general dels preus dels productes. Les despeses també augmentaren, però requeïen gairebé exclusivament sobre el masover, «qui paga llevors, jornals i bona part dels adobs, y de fet casi del tot, en forma de fems i mesquita que obté abundantment ab el bestiar».²⁶

Malgrat aquesta situació aparentment benèfica per al propietari, la forma d'explotació de la finca va tendir a canviar en benefici dels pagaments fixes i en diner. A partir de 1912, moltes vinyes que fins aleshores havien estat donades «a parts» es van començar a regir per contractes d'arrendament, i entre 1912 i 1914 més de tres hectàrees de bosc que s'havien cremat també es van convertir en vinyes i conreus en arrendament. L'any 1918, quatre quarteres de vinya foren segregades de la masoveria i també arrendades; aleshores, com es veu en el quadre de la pàgina següent, les terres arrendades superaven àmpliament les explotades en règim de masoveria.

A partir del mes d'agost de 1919, quan entrà un nou masover a la finca, el propietari transformà el contracte de masoveria en una fórmula mixta d'arrendament i parceria, deixant una part de les terres per a ser administrada directament pel propietari. Fins aleshores, tres quartes parts dels ingressos agrícoles procedien de la masoveria: segons el contracte, el propietari rebia del masover una tercera part dels fruits (excepte de l'explotació d'arbres fruiters i oliveres, de la qual en rebia la meitat), dues-centes pessetes per l'arrendament del bosc i de farratges, a més d'un porc, quatre pollastres i dues gallines, o l'equivalent al seu

23. Per exemple, la seguretat de la família en temps de guerres i inestabilitat, o la possibilitat d'instrucció per als fills.

24. *Casa i hort a Granollers*, p. 1 (ACMV, caixa 12).

25. Josep Colomer, masover de la finca entre 1903 i 1918, fou —amb l'ajuda d'un crèdit de la pròpia família Maspons— un dels compradors de la finca de Can Bertran l'any 1911.

26. *Can Maspons de la Vall: Estats de la producció i gastos*, vol. I, p. 1 (ACMV caixa 10).

valor. En tot cas, la part que cobrava el propietari en diner no excedia el 20% dels ingressos de la masoveria.

Can Maspons de la Vall: Distribució de superfícies (1918):

	<i>Ha</i>
Terres donades a masoveria: conreus, vinya i oliverars	13,21
Avellaners (explotació directa)	1,10
Vinyes, avellaners i conreus a arrendament i cens	30,84
Bosc.	62,79
Camins i erms	2,93
Total	110,87

Font: Can Maspons de la Vall, 1913-1923: Estats de la producció i gastos (ACMV, caixa 10).

Com es pot veure en el primer gràfic, a partir de 1920 els arrendaments monetaris van passar a constituir la forma essencial d'explotació agrícola, constituint sempre més de dues terceres parts dels ingressos agrícoles, i, per al conjunt del període 1913-1945, més del 80% d'aquests ingressos. El principal volum d'ingressos el continuà proporcionant el masover, que ara pagava un arrendament fix de dues mil pessetes. Això explica la clara correspondència que s'aprecia en el gràfic entre la caiguda dels ingressos en espècie (M+ED+P)²⁷ i l'augment dels ingressos per arrendament. A més de les terres que explotava el masover, la finca tenia terres arrendades a un bon nombre de pagesos (més de quaranta l'any 1936), molts dels quals explotaven parcel·les de menys d'una hectàrea.²⁸

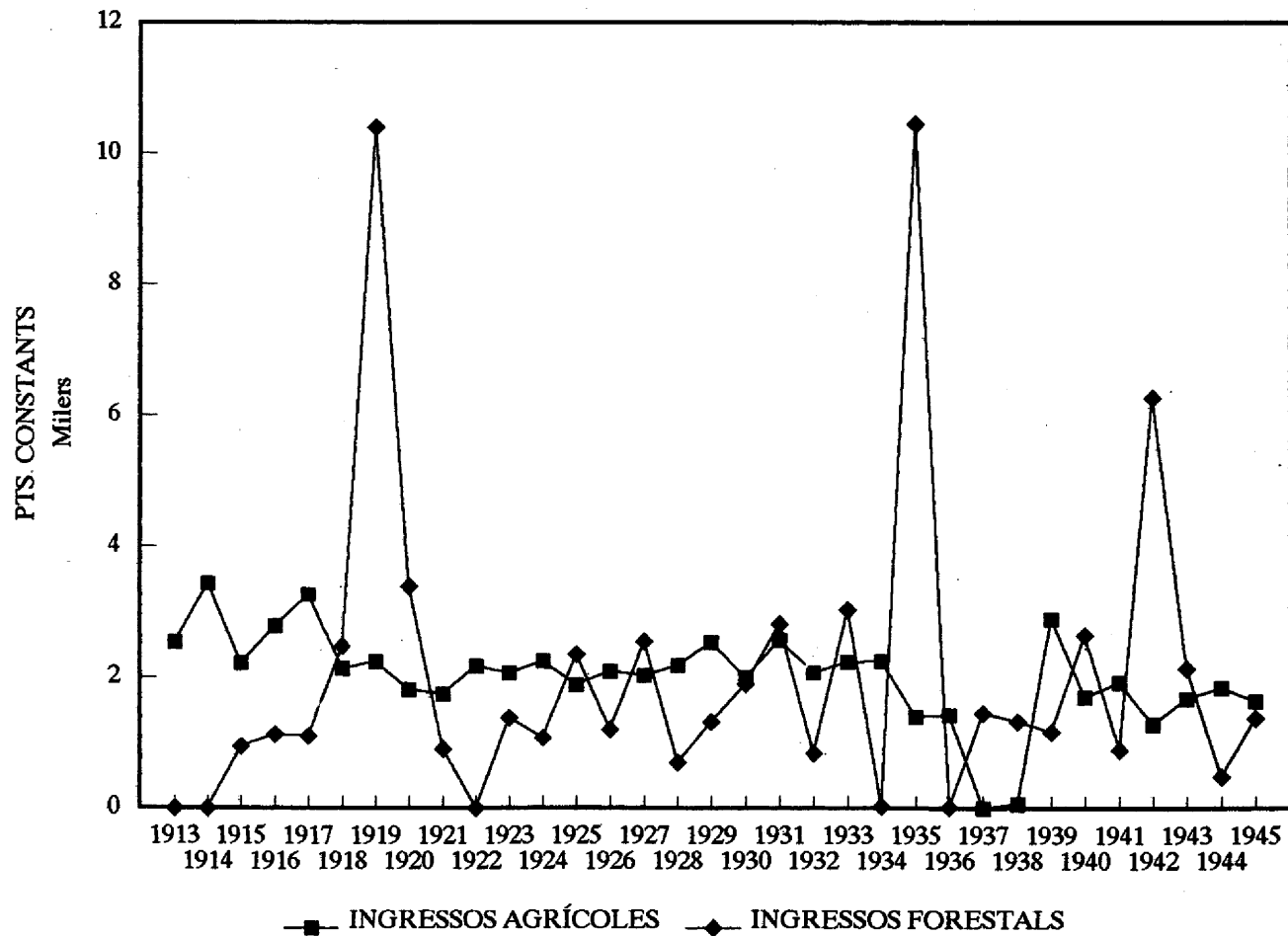
Jaume Maspons i Camarasa va morir l'any 1934, i, en no tenir descendència directa, la finca fou heretada pel seu germà Esteve, farmacèutic de professió, que continuà exercint aquesta ocupació i limità la seva intervenció en l'explotació agrària al cobrament d'arrendaments. El primer d'abril de 1935 el nou propietari establí un contracte amb el masover «resumint en un de sol els dos arrendaments que pagava i fent desaparèixer les diverses condicions de conreu directe, parts etc. comensant a regir desde el primer d'agost».²⁹ L'any següent, però, esclatà la guerra, i el propietari va deixar de rebre els pagaments, tot i que les pèrdues van quedar parcialment compensades el 1939, tal com explicava el mateix propietari: «En 19 de juliol de 1936, s'declarà la Guerra Civil espanyola que durà fins a primers de 1939. Durant aquet temps, masovers i arrendataris, la major part, deixaren de pagar, i l'Aleix [masover de la finca], com a element d'esquerra i rabassaire, no podia quedar-se enrretra, deixant de pagar el primer se-

27. El total d'ingressos agrícoles percebut a través de la masoveria, l'explotació directa i la parceria.

28. Es tractava de petits arrendataris que «paguen més o menys puntualment, segons la collita i lo que se'ls apreta. No se'ls pot apremiar més, perquè la major part deixarien la terra i ningú la voldria» (*Can Maspons de la Vall: Estats de la producció...*, op. cit., vol. I, p. 41).

29. *Can Maspons de la Vall: Estats de producció...*, op. cit., vol. II, p. 66.

INGRESSOS AGRÍCOLES I FORESTALS

mestre de 36 i succesius; en canvi paga les contribucions i demés impostos ab la creencia, com molts d'altres de què la finca quedaria per ell [La terra és del que la trevalla], lema Rabassaire. [...] donantse la guerra per acabada no cal dir el desgabell que restà en tots els ordres, fins que el Govern dicta disposicions entre las que aclarir que ls arrendaments 's podían cobrar el 50% de los que corresponia als anys que dura la guerra.»³⁰

Des de 1935, per tant, l'explotació agrícola s'efectuà ja exclusivament per mitjà d'arrendaments monetaris; però la tendència a reduir les formes d'explotació agrícola als arrendaments fixos en diner ja s'observa molt abans. En realitat, durant el temps en què Jaume Maspons administrà la finca, l'explotació directa i la parceria van tenir una importància molt secundària: proporcionaven molts pocs ingressos i fins i tot alguns anys provocaren pèrdues.³¹ En opinió del propietari, les terres en règim de parceria tenien uns rendiments baixos perquè el masover, havent de cedir la meitat dels fruits, no hi posava el mateix interès que per a les terres arrendades; per a l'explotació directa, d'altra banda, la «crisi de la ma d'obra»³² suposava a vegades uns costos salarials superiors als rendiments de les collites. Aquest fou el cas de l'explotació d'arbres fruiters, una bona part dels quals eren d'explotació directa i que generaren pèrdues absolutes en el conjunt del període. Aquests problemes explicarien la tendència a substituir aquestes formes d'explotació pels arrendaments fixos que es va acabar imposant definitivament a partir de 1935.

Aquesta transformació en la gestió de la propietat no era un simple canvi en la manera de percebre els ingressos: es tractava d'una progressiva retirada del propietari de la direcció de l'explotació agrícola, justament el contrari del que venien reclamant des del segle anterior els propietaris del IACSI, Maspons entre ells, advertint les conseqüències negatives que tenia l'absentisme dels propietaris. La modificació del règim de masoveria que es produí a la finca de Can Maspons de la Vall era precisament una estratègia dels propietaris per a disminuir els riscos de la gestió de l'explotació agrícola i convertir-se en un perceptor d'ingressos fixos i segurs.

Tot i així, la figura del masover va continuar essent essencial en l'explotació de la finca: en primer lloc, perquè satisfèia més de la meitat del valor dels arrendaments; en segon lloc, perquè era el principal comprador de les parts de fruits que corresponien al propietari, tant de les terres donades a masoveria com de les explotades amb treball assalariat; en tercer lloc, perquè aportava el seu treball en nombroses ocasions (obres de construcció, transport, fins i tot recaptació d'arrendaments...), per les quals sovint rebia gratificacions del propietari. D'altra banda, el masover es beneficiava de les obres de caràcter permanent

30. *Ibid.*, p. 70.

31. L'any 1920 van produir 307,15 pessetes de pèrdua; l'any 1922, per a obtenir un ingrés de 552,05 pessetes, se'n gastaren 445,65; i l'any 1925 els ingressos foren tan sols de 321 pessetes, mentre que les despeses en sumaven 574,55.

32. *Can Maspons de la Vall: Estats de la producció...*, op. cit., vol. I, p. 81.

(instal·lacions agrícoles, reformes a la casa, obres de regatge, etc.) que havia de pagar el propietari.³³

El règim de masoveria, per tant, va tenir una pervivència, si bé el pacte tradicional va ésser modificat fins a quedar diluït en una fórmula mixta d'arrendament i parceria. També cal dir que l'exemple de Can Maspons de la Vall no es correspon bé amb la idealització del masover com «el braç dret del propietari» i com un soci amb el qual els contractes «acostumen a prorrogar-se indefinidament», en paraules del mateix Maspons: després que l'any 1913 ell assumís la gestió de la finca, el 1918 va entrar un nou masover i es produí un altre canvi l'any 1923. El nou masover, Aleix Rifà, va explotar la finca fins a mitjan de 1939, quan fou detingut «com a element perillós d'esquerra»³⁴ i posteriorment afusellat; la seva esposa va quedar incapacitada per a continuar l'explotació de la finca i el mes de setembre fou substituïda per un nou masover.

Els conreus

La major part de les terres de conreu es destinaven a la producció de cereals (principalment blat i també ordi), i des de 1916, després d'alguns anys sense conrear-se, es conreà de nou blat de moro aprofitant l'augment dels seus preus. Probablement era una manera d'intensificar la producció de farratges, que l'any 1913 ja ocupaven una tercera part de les terres de conreu de la finca. En aquells anys, la comarca del Vallès Oriental es començava a especialitzar en la producció de llet fresca destinada al mercat barceloní, la qual cosa provocà una profunda modificació dels conreus en benefici dels farratges. En concret, el municipi de Santa Eulàlia de Ronçana es destacava l'any 1922 pel «gran increment que adquireix la producció pecuària en la quina hi predomina la cria i cria de vaques lleteres i engreix de bestiar perquè en grans quantitats».³⁵ Tot i així, no hem detectat que el propietari percebés ingressos de l'explotació pecuària; fins i tot, quan l'any 1933 va aportar capital per a la construcció d'una vaqueria a la finca, va continuar sense participar en els beneficis d'aquesta explotació. No deixa de sorprendre, una vegada més, la inhibició del propietari en aquest procés d'especialització productiva.

La vinya, que havia tingut una gran expansió en la segona meitat del segle XIX, va experimentar una reducció important després de la crisi de la fil·loxera. L'any 1913 només hi havia unes deu quarteres de vinya en les terres de masoveria, les quals, amb el temps, s'anaren reduint més, i, a la llarga, s'abandonà la producció de vi. La vinya, però, probablement, va mantenir una presència més important en les terres arrendades.

33. L'any 1935, el contracte amb el masover establia que el propietari pagaria 200 pessetes anuals en concepte de la conservació de camins, recs i basses, que «segons lley ha de córrer a càrrec d'el propietari» (*Can Maspons de la Vall: Estats de la producció...*, op. cit., vol. II, p. 66).

34. *Ibid.*

35. *El Vallès. Llibre d'informació de les indústries més importants de la comarca* (Granollers, Edicions Pro Vallès, 1922), p. 31.

A la finca dels Maspons, el conreu d'oliveres tenia una tradició notable, ja que s'hi elaborava oli almenys des de la primera meitat del segle XIX, i des de 1910 s'hi van continuar plantant oliveres, fins a comptar-ne dues-centes tretze l'any 1916. A partir d'aquell moment, es va anar reduint el seu conreu i el 1922 el trull fou substituït per un nou corral.³⁶ El trull va funcionar fins a l'any 1919 i era aprofitat per altres pagesos dels voltants que pagaven 7 rals per trullada, però aleshores ja havien aparegut trulls més moderns i situats en llocs de més fàcil accés i el servei va entrar en declivi.³⁷

Les terres donades a masoveria també produïen patates de diferents classes i llegums (sobretot mongetes, entre sis i deu quarteres), però se'n va reduir la seva extensió per conrear blat de moro. De tots aquests conreus, a excepció dels cereals, una part significativa dels fruits que corresponien al propietari era destinada a l'autoconsum familiar, a vegades una cinquena o fins i tot una quarta part.³⁸

L'any 1912 s'introduí a la finca el conreu d'arbres fruiters, molt especialment d'avellaners i d'ametllers, que en aquests anys començaven a tenir una difusió important a la comarca. Els primers avellaners substituïren les alzines sureres, l'explotació de les quals era poc rendable: entre 1912 i 1914 se'n plantaren prop de tres quarteres (un total de dues-centes seixanta-vuit), aprofitant terres poc productives i amb l'objectiu d'«introduir aquest cultiu que tant dona y ha de donar [... i] alleugerir al masover de conreus entretinguts, perquè hi ha massa terra de conreu per una família».³⁹ Però tampoc no podia ampliar molt l'extensió d'aquest tipus de conreu, perquè «al masover, com se comprèn, no li convenen aquesta classe d'explotacions que tarden en donar».⁴⁰ Potser per això el propietari va decidir explotar-ne una part amb treball assalariat, que no va donar els fruits esperats.⁴¹ Des de 1913 fins a 1926 s'havien plantat també cent setanta-tres ametllers i vuitanta fruiters de diferents espècies, però hem calculat que les seves despeses d'explotació —sense tenir en compte la inversió que suposava

36. Aquest any quedaven a la finca cent seixanta olivers que produïren 1.348 kg d'oliveres, és a dir 9 kg escassos per arbre, una quantitat inferior a la mitjana espanyola (10 kg per olivera). Jaume Maspons es lamentava de l'estat d'aquesta producció perquè «un oliverar bo ha de donar 37 kilos per arbre» i va mantenir només els arbres més productius. L'any 1935, amb la gran tala de bosc que efectuà el nou propietari, s'arrencaren les darreres cent trenta-sis oliveres «per improductives i perjudicials per el conreu de la finca» (*Can Maspons de la Vall: Estats de la producció...*, *op. cit.*).

37. Per a alguns anys es conserva el nombre de trullades que s'efectuaren, la qual cosa permet observar el seu declivi: 1890 (139), 1895 (252), 1898 (142), 1899 (254), 1900 (191), 1913 (115), 1914 (18), 1915 (2), 1917 (97).

38. A partir de 1935, atès que la totalitat dels ingressos agrícoles provenia dels arrendaments, el propietari havia de comprar al masover els fruits de la seva manutenció; és el que succeí durant els primers anys de la postguerra, en què el propietari rebia comestibles descomptant el seu valor de mercat de l'arrendament del masover, però alguns anys hi havia d'afegir diners.

39. *Llibre de Memòries de la Casa Maspons*, p. 34 (ACMV, caixa 10).

40. *Ibid.*

41. L'any 1919, Jaume Maspons calculava que els avellaners conreats pel masover li havien produït des de 1913 un benefici de 109 pessetes, mentre que si hagués arrendat els terrenys n'hauria ingressat 360; en el cas dels avellaners d'explotació directa, que només havien generat despeses, el dèficit calculat era encara més gran (654,80 pessetes).

el plantar-los— fou superior als beneficis que produïren. A la vista d'aquests resultats, es pot explicar millor la tendència del propietari a abandonar el conreu directe i a cercar la seguretat dels arrendaments monetaris.

L'explotació forestal

Fins ara ens hem referit a l'explotació agrícola de la finca, i, no obstant això, el bosc ocupava la major part de la seva extensió i va proporcionar, en el conjunt del període 1913-1945, uns ingressos superiors als agrícoles (52,5%). L'explotació forestal, a més, mereix unes altres consideracions, perquè fou administrada directament pel propietari i amb una especial dedicació, ja que hi efectuà plantacions i neteges periòdiques que suposaven el principal volum de despeses salarials de la finca⁴² i hi aportà un esperit innovador: segons Albert Rosàs, «els seus boscos els transformà i posà en condicions de major rentabilitat per mitjà d'assenyades aclarides dels vells pins *pinnea*, per donar pas al desenvolupament dels petits *halepensis*, de major estima en el mercat i de més ràpid creixement, havent arribat així aconseguir, actualment, el màxim rendiment d'ells».⁴³ L'experiència de Maspons en la silvicultura quedà, d'altra banda, ben reflectida en el seu opuscle *Los bosques*.⁴⁴

Com es pot veure en el gràfic, els ingressos forestals eren molt més irregulars (atès que una explotació racional del bosc no permetia grans vendes contínues),⁴⁵ però, alhora, eren els més quantiosos i permetien equilibrar les pèrdues que alguns anys oferia l'explotació agrícola. L'explotació forestal es va beneficiar de la conjuntura alcista a partir dels anys de la guerra europea. Els preus agraris també van augmentar considerablement en aquests anys,⁴⁶ fet que

42. El mateix Maspons advertia que eren treballs que suposaven despeses elevades: «[...] hemos indicado los inconvenientes que las operaciones de limpieza representan en nuestros días, debido al menor uso que se hace de las brozas y a la carestía de la mano de obra.» (*Los bosques*, p. 35). En un intent de limitar aquestes despeses, a Can Maspons de la Vall les tales eren efectuades pels mateixos compradors, i alguns contractes incloïen també neteges del bosc, tot i que a vegades era el masover qui efectuava aquests treballs a jornal.

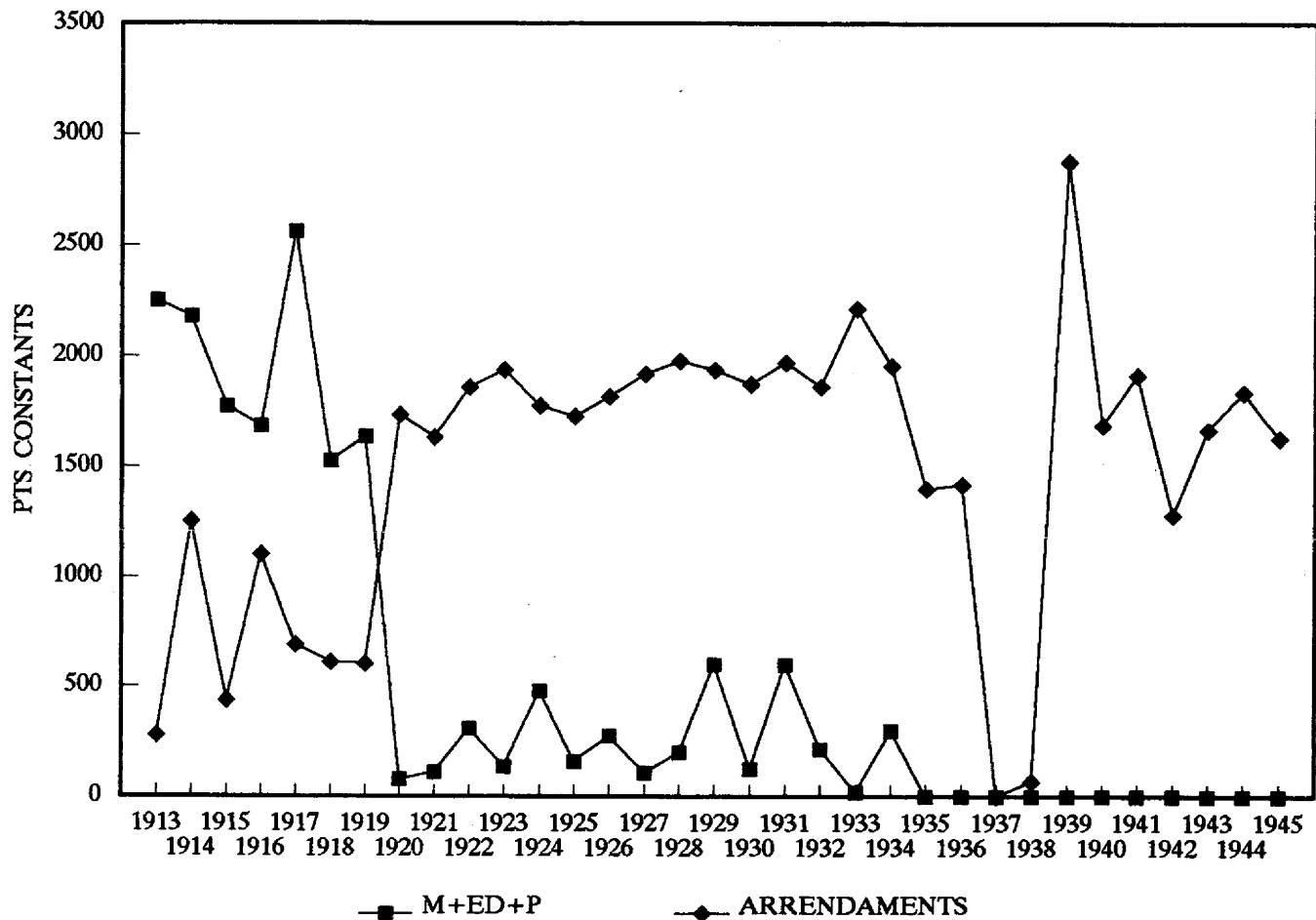
43. Albert ROSÀS, *Maspons aficionat als boscos*, «Revista del IACSI» (maig de 1934). Nosaltres hem comprovat també com entre 1910 i 1924 efectuà la plantació de vuit-cents onze arbres de ribera, entre pollancre i plàtans.

44. *Los bosques* fou un assaig premiat el febrer de 1928 pel Consell Provincial de Foment de Barcelona, i publicat el mateix any per la Impremta Altés. Tractava qüestions com els beneficis que reportaven els boscos, les causes de la despoblació rural, les causes dels incendis i els mitjans per a minorar els seus efectes i la necessitat de la repoblació forestal.

45. Així, per exemple, Jaume Maspons explicava que a l'any 1922 «no s'ha venut cap arbre, perquè en menos de deu anys s'han tallat i s'ha aclarit tot el que una explotació racional permetria. Convindria passar alguns anys sense tocarhi res. En canvi, convé netejar moltes extensions, esbardissar torrenteres i xaragalls i en dits llocs ferhi arbres de ribera, tot això amb més intensitat del que es ve fent cada any» (*Can Maspons de la Vall: Estats de la producció...*, op. cit., vol. I, p. 84).

46. Els preus del blat, per exemple, no van parar d'augmentar des de 1913 (venut a 17, 75 pessetes la quartera) fins a 1919 (venut a 31 pessetes la quartera).

INGRESSOS AGRÍCOLES

explica l'augment global de la renda en la segona dècada del segle, però els productes forestals van experimentar un augment espectacular, que a la finca Maspons fou aprofitat sobretot en els darrers anys d'aquest decenni, superant de molt el total dels ingressos agrícoles.⁴⁷ La importància d'aquests ingressos queda ben reflectida en el gràfic d'ingressos totals, en el qual les puntes d'ingressos sempre coincideixen amb les vendes de productes forestals.

En conjunt, l'evolució dels ingressos permet diferenciar tres períodes: fins a 1920 l'augment dels preus va afavorir un creixement general dels ingressos, que procedien fonamentalment de la masoveria i de l'explotació forestal, amb un màxim l'any 1919 com a resultat d'una venda extraordinària de productes forestals per a aprofitar els «preus excepcionals» que van assolir durant la guerra europea.⁴⁸ La dècada de 1920 fins l'any 1934 presenta una remarcable tendència a l'estancament, amb uns ingressos molt regulars; procedents principalment dels arrendaments, però poc elevats. El tercer subperíode (1935-1945) presenta una evolució molt més irregular: en primer lloc, l'any 1935 es produí el canvi de propietari, la qual cosa li va suposar afrontar les despeses extraordinàries del traspàs de la propietat, recursos que va obtenir fonamentalment a través d'un crèdit de 10.000 pessetes i d'uns contractes per a l'explotació del bosc per valor de 26.598 pessetes.⁴⁹ Entre 1936 i 1939 es produí una situació d'excepcionalitat a causa de la Guerra Civil, que va dificultar tant el cobrament d'arrendaments com les vendes de productes forestals. Acabada la guerra, s'establiren nous pactes amb el masover i amb els antics arrendataris per actualitzar els preus dels arrendaments,⁵⁰ i s'efectuaren nous contractes per a l'explotació del bosc, la qual cosa va permetre destinar recursos a reformes importants en la casa pairal, com per exemple la instal·lació d'electricitat.

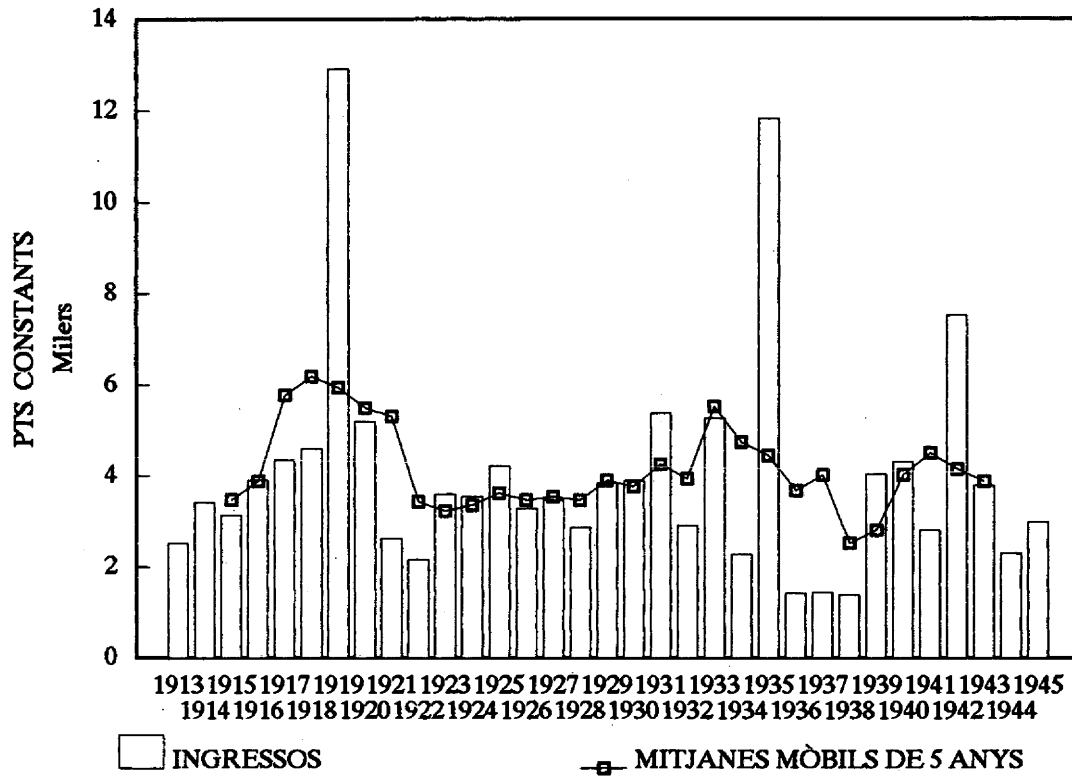
47. Sobre els ingressos de l'any 1919, Jaume Maspons observava: «May s'habia fet una partida de diners tan gran del bosc i probablement no se repetirà may més el cas. És degut principalment als preus excepcionals de la fusta i llenya, preus que he arribat a aconseguir al màxim, si bé que amb molts treballs, doncs he venut la llenya i fusta per explotació directa.» (*Can Maspons de la Vall: Estats de la producció...*, op. cit., vol. I, p. 60).

48. Segons Maspons, els propietaris van aprofitar aquella conjuntura alcista tallant fins i tot més del que era prudent: «*Pueden venir circunstancias en que, como la pasada guerra europea, alcanzen tales productos precios que todo el mundo consideraba excepcionales, pero que no deberían serlo, y ante aquellos precios excepcionales, es indudable que se corta y realmente se cortó, en algunos casos más de lo debido [...]. La codicia de algunos propietarios se hubiera refrenado mucho de tener la convicción o la probabilidad de que, cortando con prudencia, otro día habrían obtenido un normal rendimiento del bosque.*» (*Los bosques*, p. 26).

49. La tala del bosc s'inicià l'any 1935 i havia de durar fins al gener de 1937, però en esclatar la Guerra Civil s'hagueren de suspendre en part les operacions i no es van poder concloure fins a mitjan 1939, i, aleshores, les condicions i els preus ja foren uns altres. En el gràfic no queda registrat el crèdit de 10.000 pessetes perquè no es pot considerar un ingrés de l'explotació; de la mateixa manera, en les despeses no apareix la devolució del préstec que es produí l'any 1940, però sí naturalment els interessos que es van haver de liquidar durant aquests anys.

50. L'any 1940, amb l'entrada d'un nou masover a la finca, es fixà el pagament d'un arrendament de 3.500 pessetes (abans el masover en pagava 2.090); l'any 1943 l'arrendament fou augmentat fins a 5.450 pessetes i l'any 1944 fins a 6.000 pessetes.

EVOLUCIÓ GENERAL DELS INGRESSOS

L'evolució de la renda i les despeses

Malgrat que l'explotació forestal donés millors resultats que l'explotació agrícola, l'evolució global de la renda fou poc satisfactòria. Quan Jaume Maspons i Camarasa heretà la finca l'any 1913, oferia una renda anual d'unes dues mil pessetes, i, paral·lelament a l'augment dels preus, la renda va créixer de manera progressiva fins a 1919, any en què es va produir el màxim ingrés forestal de tot el període. Després de 1920, la renda va caure bruscament i es va mantenir en uns nivells molt baixos fins a l'any 1935, produint-se fins i tot un dèficit l'any 1928. A continuació, seguint una evolució similar a la dels ingressos, es produí un augment coincidint amb el traspàs de la propietat, seguit d'una caiguda durant els anys de la Guerra Civil parcialment compensada entre 1939 i 1940, i una nova elevació l'any 1942 com a resultat de nous contractes forestals. La renda, però, no recuperà els nivells de la segona dècada del segle.

Aquesta evolució de la renda, juntament amb la situació de descapitalització del propietari, permet explicar que en el segle XX no s'efectuessin inversions de consideració en la millora de la finca. No obstant això, l'any 1933, en una declaració presentada al Registre de la Propietat de Granollers, Jaume Maspons feia constar que *«el propietario, de veinte años a esta parte, ha transformado y mejorado grandemente la finca con el fin de acrecentar la producción habiendo invertido algunos miles de pesetas en mejoras de carácter permanente, tales como caminos, depósitos de agua para algunas parcelas, suprimir algunos márgenes para facilitar las labores, nivelar algunas parcelas para que fuesen susceptibles de riego, construcción de corrales a utilidad exclusiva del colono etc. etc.»*, i qualificava la seva finca de *«modelo de cultivo técnico y económico»*.⁵¹

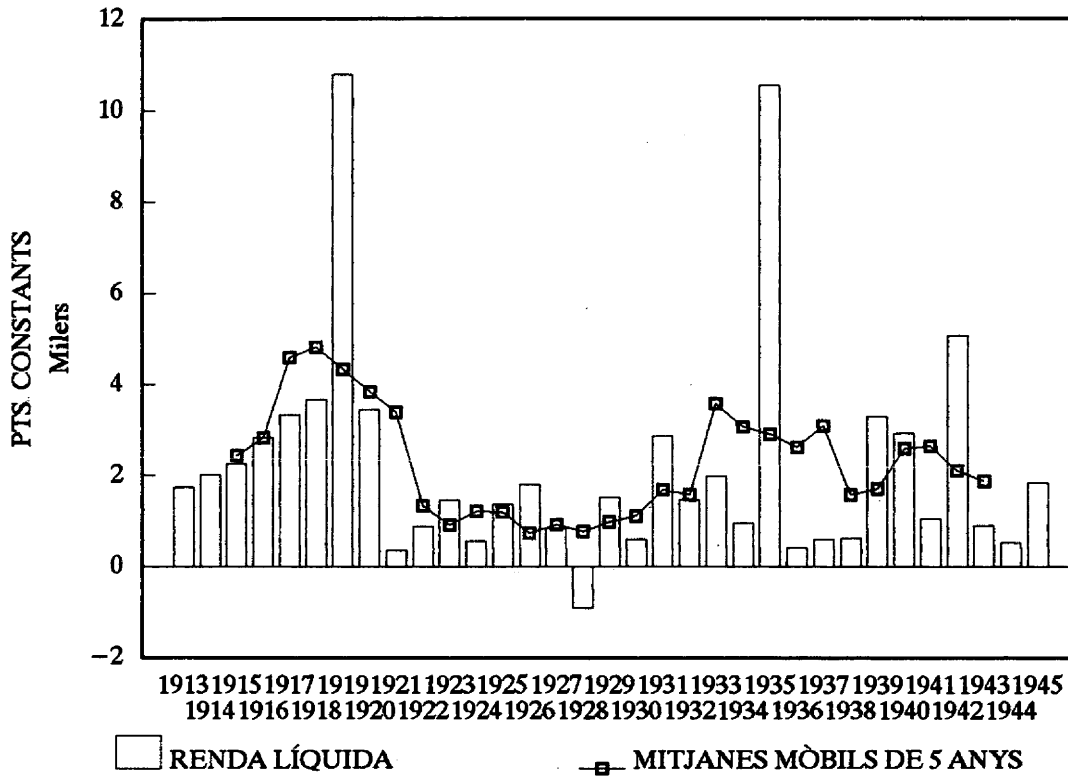
En efecte, com es veu en el següent gràfic, el volum de despeses va tendir a incrementar-se fins a finals de la tercera dècada i, en realitat, no fou fins després de la mort de Jaume Maspons que es va mantenir en uns nivells més baixos, tot i que a l'acabament de la guerra la necessitat d'efectuar determinades obres d'acondicionament de la casa va incrementar-lo sensiblement. D'altra banda, les despeses corrents suposaven menys del 60% de les despeses d'explotació de la finca, la qual cosa permet suposar una importància notable de les inversions productives.

Analitzant la comptabilitat de la finca, podem concloure que la major part de les millores de caràcter permanent es dirigien a la casa pairal més que no pas a la mateixa explotació agrària. Entre les despeses corrents de conservació, és a dir aquelles imprescindibles per a mantenir el funcionament de l'explotació, un 72,78% anaven dirigides al manteniment de la casa, un 12,48% a obres hidràuliques —que tenien una importància notable en el funcionament de l'explotació, atès que de dues a tres hectàrees de terreny eren de regadiu—, i només un 4,43% a reformes en instal·lacions agràries. Si ens referim a les despeses extraordinàries,⁵² hem de dir un altre cop que la major part eren inversions en la masia

51. Declaració de Jaume Maspons al Registre de la Propietat de Granollers (28-II-1933), a efectes de l'estipulat per l'Institut de Reforma Agrària el primer de gener de 1933.

52. La distinció entre les despeses corrents de conservació i les despeses extraordinàries no sempre és fàcil. Hem tendit a considerar despeses de conservació les obres de reparació o aquelles que

EVOLUCIÓ DE LA RENDA

(52,9%) i, per tant, es destinaven a millores en l'habitabilitat abans que a millores productives. D'aquestes millores també se'n beneficiava el masover, però sovint anaven orientades a fer més confortables les estades de la família Maspons,⁵³ tot i que també s'ha d'atribuir la importància d'aquestes despeses a l'estat d'endarreriment en què s'havia tingut la casa durant molt de temps (probablement des que la finca fou deixada en règim de masoveria), de la qual cosa Jaume Maspons es queixà més d'una vegada. Les inversions en instal·lacions agràries constituïen el 13,2% de les despeses extraordinàries, i les obres hidràuliques el 10,5%.

Cal destacar l'absència de despeses en eines i maquinària, que permetrien suposar una participació del propietari en la modernització tècnica de l'explotació. Aquesta participació va quedar limitada a les millores en els sistemes de regadiu, a la millora d'algunes instal·lacions, a la compra d'adobs (encara que en molt poques ocasions es tractava d'adobs químics), o a intents —alguns, com el dels arbres fruiters, molt infructuosos— d'especialització de la producció. Aquesta situació contrasta, un cop més, amb la labor modernitzadora que preconcintaven els propietaris des de les associacions agràries.

Conclusions

Del que hem vist en les pàgines precedents se'n poden fer algunes observacions. En primer lloc, és remarcable la claredat amb què era percebuda la nova situació a la qual s'havia d'adaptar l'agricultura després de la crisi de finals del segle XIX, així com el paper de l'associacionisme en aquesta adaptació, com a mitjà de difusió de la modernització agrícola, com a mitjà d'articulació de grups de pressió per a la defensa d'interessos, i com a arma de pacificació social al món rural.

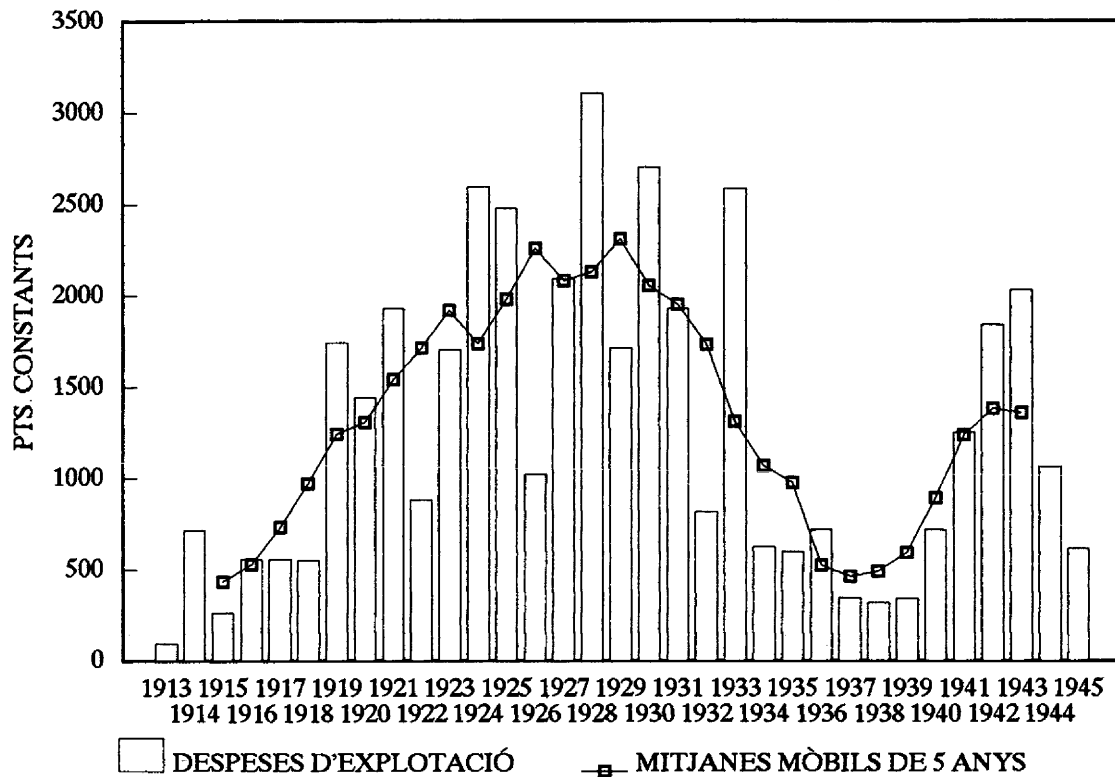
De l'evolució de l'explotació de Can Maspons de la Vall —amb totes les precaucions que obliga tot estudi microhistòric i sense la possibilitat de contrastar-lo amb estudis similars—, és interessant d'observar la utilització de l'explotació forestal com un recurs per a compensar el deteriorament de la rendabilitat de l'activitat agrícola i, sobretot, com a reserva per a afrontar situacions que exigien gran urgència despeses importants, com hem vist en el traspàs de la propietat. La gestió de la finca Maspons és també il·lustrativa de la inviabilitat de la gran explotació agrícola amb treball assalariat que ja han detectat altres autors,⁵⁴ com a conseqüència de la reducció dels preus relatius dels productes agraris i l'augment dels costos salarials que suposava la creixent industrialització i la competència en els mercats interiors i exteriors.

suposaven dispendis poc elevats per a ser considerades inversions.

53. «A partir de 1914, anant a passar els estius a Santa Eulàlia, ens vejem en la precisió de fer la casa un xic més confortable.» (*Llibre de Memòries de la Casa Maspons*, p. 42).

54. Vegeu R. GARRABOU, J. PUJOL, J. COLOMÉ i E. SAGUER, *Estabilidad y cambio de la explotación campesina (Cataluña, siglos XIX-XX)*, dins R. GARRABOU (coord.), *Propiedad y explotación campesina en la España contemporánea* (Madrid, Ministerio de Agricultura, 1992), ps. 15-92.

EVOLUCIÓ GENERAL DE LES DESPESES

Aquestes dificultats de l'explotació agrícola portarien al propietari de Can Maspons a utilitzar contractes d'arrendament com a solució per a mantenir els ingressos i reduir costos, una opció que contrasta amb el discurs productivista del mateix Maspons i que posa en qüestió el protagonisme d'aquests propietaris en la modernització agrícola que preconitzaven. És sorprenent, sobretot, que el propietari no participés en el procés d'especialització pecuària que es desenvolupava a la comarca del Vallès en aquells anys. La solució donada a la masoveria apunta en la mateixa direcció d'evitar riscos econòmics, alhora que posa de manifest la capacitat d'adaptació de les formes tradicionals de tinença a les noves exigències econòmiques.

Arribats a aquest punt, ens podem preguntar si ens trobem davant d'una actitud conservadora o rendista, abans que empresarial. Coneixem altres casos com els dels Raventós al Penedès, els Abadal a Vic, o els Girona a la plana regada pel Canal d'Urgell, que participaren d'una manera molt més dinàmica en la gestió de la gran propietat agrícola. Aquesta possibilitat, però, vindria contestada per l'evolució ascendent de les despeses a la finca Maspons i per l'evolució de la renda, que va tendir a l'estancament en uns nivells molt baixos, excepte en el període de la guerra europea. Convé recordar, alhora, la situació particular heretada de la descapitalització de la propietat. Que en aquestes circumstàncies, i davant de la pèrdua de rendibilitat del sector agrari, el propietari tendís a retirar-se de la direcció de l'explotació agrícola i reservés els seus esforços a l'explotació forestal, no deixa de respondre a una racionalitat econòmica capitalista, sobretot després del fracàs que havien suposat els intents d'explotació directa amb treball assalariat.

Jaume Maspons i Camarasa era un propietari amb una mentalitat moderna i empresarial, però que va haver d'administrar un patrimoni familiar en descomposició i fer cara a una situació financera molt precària. Va aconseguir mantenir la finca de Can Maspons de la Vall i la seva viabilitat econòmica, quan —com han mostrat alguns estudis—⁵⁵ la tendència general portava al fraccionament de la gran propietat. Uns objectius, aquests, que no eren fàcils d'aconseguir tampoc en la situació de progressiva supeditació del món agrícola al món industrial i urbà que s'estava produint, situació que Maspons va viure ja des de petit amb tota la consciència, tal com explicava ell mateix recordant la crisi de la fil·loxera: «Jo, que tot just començava a raonar, raonava així, amb aquesta ingenuïtat: "Si perdem un any sí i l'altre també la cullita del vi per una pedregada o per més d'una, amb alguna malura per torna, i ara ens amenaça una malura que diu que acabarà per sempre amb les vinyes, per què no canviem les terres per un teler de mà, que al cap de l'any es converteix en dos o tres, i al cap de pocs anys més, segons sentia dir, en fàbriques de vapor, que tenien alguns que encara no feia una

55. El progrés de la petita propietat pagesa després de la crisi agrària de finals del segle XIX ha estat perfectament detectada, per exemple, al Baix Llobregat (G. TRIBÓ), al Penedès (J. COLOME) i al Baix Empordà (E. SAGUER). Vegeu R. GARRABOU (coord.), *Propiedad y explotación campesina...*, op. cit., ps. 209-292. Per al cas valencià, vegeu l'estudi de Salvador CALATAYUD, *Capitalismo agrario y propiedad campesina. La Ribera del Xúquer, 1860-1930* (València, Alfons el Magnànim, 1989).

dotzena d'anys que sols disposaven d'un teler a l'entrada de casa seva?" Llavors, a mi em semblava que aquests dels telers ho entenien millor, i ara, encara m'ho sembla!»⁵⁶

56. Joan Miret i Terrada, «Agricultors Catalans», *Calendari del Pagès* (1925).

APÈNDIX núm. 1: CLASSIFICACIÓ GENERAL DELS INGRESSOS (PTES CORRENTS):

DATA	MASOVERIA	EXPLOT. DIRECTA	PARCERIA	TOTAL M+ED+P	ARRENDAMENTS	TOTAL INGR. AGRÍCOLES	BOSC	DIVERSOS	TOTAL GENERAL
1913	2.250,98	0,00	0,00	2.250,98	280,25	2.531,23	0,00	0,00	2.531,23
1914	2.147,21	0,00	0,00	2.147,21	1.231,80	3.379,01	0,00	0,00	3.379,01
1915	2.096,30	0,00	0,00	2.096,30	519,15	2.615,45	1.114,51	0,00	3.729,96
1916	2.371,25	0,00	0,00	2.371,25	1.552,10	3.923,35	1.594,00	0,00	5.517,35
1917	4.247,42	0,00	0,00	4.247,42	1.139,05	5.386,47	1.828,20	0,00	7.214,67
1918	3.128,85	0,00	0,00	3.128,85	1.247,55	4.376,40	5.059,65	0,00	9.436,05
1919	3.339,45	0,00	0,00	3.339,45	1.228,55	4.568,00	21.221,00	585,00	26.374,00
1920	0,00	11,25	166,50	177,75	3.844,35	4.022,10	7.517,50	0,00	11.539,60
1921	0,00	20,00	186,20	206,20	3.088,80	3.295,00	1.722,50	0,00	5.017,50
1922	0,00	44,90	507,13	552,03	3.289,50	3.841,53	0,00	0,00	3.841,53
1923	0,00	30,00	209,75	239,75	3.385,50	3.625,25	2.410,25	274,90	6.310,40
1924	0,00	285,80	592,35	878,15	3.252,50	4.130,65	1.969,50	425,00	6.525,15
1925	0,00	66,25	237,25	303,50	3.265,50	3.569,00	4.446,32	0,00	8.015,32
1926	0,00	169,52	328,85	498,37	3.280,50	3.778,87	2.176,25	0,00	5.955,12
1927	0,00	80,60	101,50	182,10	3.323,50	3.505,60	2.542,25	0,00	6.047,85
1928	0,00	141,00	199,00	340,00	3.330,50	3.670,50	1.180,00	0,00	4.850,50
1929	0,00	286,00	748,00	1.034,00	3.337,60	4.371,60	2.279,20	0,00	6.650,80
1930	0,00	24,50	192,00	216,50	3.240,60	3.457,10	3.277,00	30,00	6.764,10
1931	0,00	485,25	559,70	1.044,95	3.427,60	4.472,55	4.903,55	0,00	9.376,10
1932	0,00	87,50	282,12	369,62	3.217,50	3.587,12	1.451,50	0,00	5.038,62
1933	0,00	0,00	35,00	35,00	3.654,50	3.689,50	5.021,50	0,00	8.711,00
1934	0,00	0,00	499,60	499,60	3.294,40	3.794,00	50,00	0,00	3.844,00
1935	0,00	0,00	0,00	0,00	2.408,00	2.408,00	18.000,34	0,00	20.408,34
1936	0,00	0,00	0,00	0,00	2.487,85	2.487,85	22,00	0,00	2.509,85
1937	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	2.866,00	0,00	2.866,00
1938	0,00	0,00	0,00	0,00	150,00	150,00	2.866,00	0,00	3.016,00
1939	0,00	0,00	0,00	0,00	7.067,15	7.067,15	2.866,00	0,00	9.933,15
1940	0,00	0,00	0,00	0,00	4.933,55	4.933,55	7.705,30	0,00	12.638,85
1941	0,00	0,00	0,00	0,00	6.700,05	6.700,05	3.139,25	0,00	9.839,30
1942	0,00	0,00	0,00	0,00	5.103,20	5.103,20	25.000,00	0,00	30.103,20
1943	0,00	0,00	0,00	0,00	7.613,75	7.613,75	9.750,00	0,00	17.363,75
1944	0,00	0,00	0,00	0,00	9.028,50	9.028,50	2.359,35	0,00	11.387,85
1945	0,00	0,00	0,00	0,00	8.707,90	8.707,90	7.350,00	0,00	16.057,90
TOTAL	19.581,46	1.732,57	4.844,95	26.158,98	111.631,25	137.790,23	153.688,92	1.314,90	292.794,05

APÈNDIX núm. 2: CLASSIFICACIÓ GENERAL DE LES DESPESES (PTES CORRENTS):

DATA	DESPESES SALARIALS	PRIMERES MATERIES ALTRES PROD.	ADMINIS- TRACIÓ I SERVEIS	DESPESES DE CONSERV.	DIVERSOS	TOTAL DESPESES CORRENTS	DESPESES EXTRAORD.	TOTAL DESPESES EXPLOTAÇIÓ	CONTRI- BUCIONS	TOTAL GENERAL
1913	40,00	33,90	15,25	0,00	2,40	91,55	5,00	96,55	690,65	787,20
1914	435,75	36,90	85,00	125,70	0,00	683,35	20,00	703,35	691,15	1.394,50
1915	64,60	41,75	20,55	139,20	5,00	271,10	39,00	310,10	753,00	1.063,10
1916	134,75	41,45	250,70	157,15	9,00	593,05	192,00	785,05	753,40	1.538,45
1917	411,20	99,15	57,75	77,55	10,00	655,65	266,60	922,25	768,10	1.690,35
1918	283,75	0,00	60,65	49,00	20,00	413,40	717,50	1.130,90	765,05	1.895,95
1919	725,40	88,30	219,10	1.659,35	40,25	2.732,40	829,00	3.561,40	762,35	4.323,75
1920	478,65	0,00	315,60	744,25	205,00	1.743,50	1.467,00	3.210,50	676,31	3.886,81
1921	390,50	0,00	242,15	455,03	259,50	1.347,18	2.311,05	3.658,23	688,90	4.347,13
1922	457,25	0,00	272,85	347,75	312,00	1.389,85	181,90	1.571,75	701,00	2.272,75
1923	834,20	32,00	255,85	448,55	385,00	1.955,60	1.025,05	2.980,65	778,92	3.759,57
1924	464,05	314,80	248,95	285,10	407,50	1.720,30	3.052,55	4.772,85	724,05	5.496,90
1925	3.075,20	140,80	249,90	374,85	299,00	4.139,75	554,60	4.694,35	733,85	5.428,20
1926	773,05	87,95	274,85	294,60	289,00	1.719,45	135,75	1.855,20	846,55	2.701,75
1927	718,30	0,00	261,65	557,60	784,86	2.322,41	1.312,95	3.635,36	944,70	4.580,06
1928	640,00	199,65	256,35	41,75	803,00	1.940,75	3.299,05	5.239,80	1.157,60	6.397,40
1929	651,00	0,00	259,40	1.108,35	303,00	2.321,75	638,00	2.959,75	1.060,30	4.020,05
1930	1.177,80	133,00	251,65	70,00	513,25	2.145,70	2.537,98	4.683,68	1.029,50	5.713,18
1931	1.346,50	111,00	258,50	977,70	647,50	3.341,20	24,00	3.365,20	1.006,51	4.371,71
1932	308,25	0,00	244,85	102,50	532,50	1.188,10	231,80	1.419,90	1.082,51	2.502,41
1933	509,00	0,00	274,20	338,45	344,00	1.465,65	2.809,90	4.275,55	1.164,00	5.439,55
1934	199,00	0,00	391,95	6,00	251,25	848,20	211,15	1.059,35	1.153,70	2.213,05
1935	76,00	0,00	249,70	103,15	402,35	831,20	200,50	1.031,70	1.196,55	2.228,25
1936	24,00	0,00	555,75	100,00	561,15	1.240,90	27,00	1.267,90	521,25	1.789,15
1937	0,00	0,00	439,00	0,00	250,00	689,00	0,00	689,00	977,00	1.666,00
1938	0,00	0,00	439,00	0,00	250,00	689,00	0,00	689,00	977,00	1.666,00
1939	0,00	0,00	836,95	0,00	0,00	836,95	0,00	836,95	1.002,00	1.838,95
1940	330,00	0,00	404,05	132,35	465,17	1.331,57	773,30	2.104,87	2.019,80	4.124,67
1941	60,00	0,00	688,15	2.018,40	1.467,30	4.233,85	158,00	4.391,85	1.748,80	6.140,65
1942	342,00	0,00	367,00	84,00	569,95	1.362,95	6.000,00	7.362,95	2.497,10	9.860,05
1943	125,65	0,00	968,10	31,50	279,50	1.404,75	7.896,60	9.301,35	3.921,70	13.223,05
1944	128,30	0,00	511,90	522,00	890,30	2.052,50	3.200,85	5.253,35	3.538,45	8.791,80
1945	159,55	0,00	445,65	0,00	1.115,13	1.720,33	1.583,50	3.303,83	2.946,10	6.249,93
TOTAL	15.363,70	1.360,65	10.672,85	11.351,83	12.673,86	51.422,89	41.701,58	93.124,47	40.277,85	133.402,32

APÈNDIX núm. 3: QUADRE GENERAL (DADES DEFLACTADES):

DATA	ÍNDEX GENERAL DE PREUS (*)	TOTAL M+ED+P [DEFLACT.]	ARRENDA- MENTS [DEFLACT.]	TOTAL INGR. AGRÍCOLES [DEFLACT.]	TOTAL INGR. BOSC [DEFLACT.]	TOTAL INGRESSOS [DEFLACT.]	TOTAL DESPESES [DEFLACT.]	RENDA LIQUIDA [DEFLACT.]
1913	1,000	2.250,98	280,25	2.531,23	0,00	2.531,23	787,20	1.744,03
1914	0,984	2.182,12	1.251,82	3.433,95	0,00	3.433,95	1.417,17	2.016,78
1915	1,183	1.772,02	438,84	2.210,86	942,10	3.152,96	898,64	2.254,32
1916	1,410	1.681,73	1.100,78	2.782,51	1.130,49	3.913,01	1.091,09	2.821,92
1917	1,656	2.564,86	687,83	3.252,69	1.103,98	4.356,68	1.020,74	3.335,94
1918	2,049	1.527,01	608,85	2.135,87	2.469,32	4.605,19	925,30	3.679,89
1919	2,042	1.635,38	601,64	2.237,02	10.392,26	12.915,76	2.117,40	10.798,36
1920	2,218	80,13	1.733,25	1.813,39	3.389,31	5.202,70	1.752,39	3.450,31
1921	1,894	108,87	1.630,83	1.739,70	909,45	2.649,15	2.295,21	353,94
1922	1,773	311,35	1.855,32	2.166,68	0,00	2.166,68	1.281,86	884,82
1923	1,748	137,15	1.936,78	2.073,94	1.378,86	3.610,06	2.150,78	1.459,28
1924	1,834	478,81	1.773,44	2.252,26	1.073,88	3.557,87	2.997,21	560,66
1925	1,892	160,41	1.725,95	1.886,36	2.350,06	4.236,42	2.869,02	1.367,40
1926	1,808	275,64	1.814,43	2.090,08	1.203,67	3.293,76	1.494,33	1.799,43
1927	1,733	105,07	1.917,77	2.022,85	2.542,25	3.489,81	2.642,85	846,96
1928	1,685	201,78	1.976,55	2.178,33	700,29	2.878,63	3.796,67	(918,04)
1929	1,724	599,76	1.935,96	2.535,73	1.322,04	3.857,77	2.331,81	1.525,96
1930	1,730	125,14	1.873,17	1.998,32	1.894,21	3.909,88	3.302,41	607,47
1931	1,741	600,20	1.968,75	2.568,95	2.816,51	5.385,46	2.511,03	2.874,43
1932	1,728	213,90	1.861,97	2.075,87	839,98	2.915,36	1.448,15	1.467,71
1933	1,651	21,19	2.213,50	2.234,70	3.041,48	5.276,19	3.294,70	1.981,49
1934	1,685	296,49	1.955,13	2.251,63	29,67	2.281,30	1.313,38	967,92
1935	1,723	0,00	1.397,56	1.397,56	10.447,09	11.844,59	1.293,23	10.551,36
1936	1,755	0,00	1.417,57	1.417,57	12,53	1.430,11	1.019,45	410,66
1937	1,971	0,00	0,00	0,00	1.454,08	1.454,08	845,25	608,83
1938	2,169	0,00	69,15	69,15	1.321,34	1.390,50	768,09	622,41
1939	2,456	0,00	2.877,50	2.877,50	1.166,93	4.044,44	748,75	3.295,69
1940	2,921	0,00	1.688,99	1.688,99	2.637,89	4.326,89	1.412,08	2.914,81
1941	3,500	0,00	1.914,29	1.914,29	896,92	2.811,22	1.754,47	1.056,75
1942	3,994	0,00	1.277,71	1.277,71	6.259,38	7.537,10	2.468,71	5.068,39
1943	4,573	0,00	1.664,93	1.664,93	2.132,07	3.797,01	2.891,54	905,47
1944	4,924	0,00	1.833,57	1.833,57	479,15	2.312,72	1.785,49	527,23
1945	5,357	0,00	1.625,51	1.625,51	1.372,03	2.997,55	1.166,68	1.830,87
TOTAL		17.329,99	48.909,59	66.239,70	67.709,22	133.566,53	59.893,08	73.673,45

(*) He utilitzat la sèrie continguda en Albert Carreras (coord.), Estadísticas históricas de España, Siglos XIX-XX, Fundación Banco Exterior, Madrid, 1989, pp. 521-522.